

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 34:341.9

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-3-221

Довгерт Анатолій Степанович

Національна академія правових наук України
Харків, Україна

Кафедра міжнародного приватного права
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕКОДИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті показано, що українська «колізійна» кодифікація на зламі століть (Закон України «Про міжнародне приватне право» 2005 року) сприяла переходу вітчизняної доктрини й практики міжнародного приватного права на теоретичну платформу західноєвропейських країн і міжнародних організацій. За допомогою принципу, прив'язки та інших граней найтіснішого зв'язку українське колізійне право було фактично переписане заново. Тепер воно характеризується значним рівнем диспозитивності, регулятивності та гнучкості. Водночас великі геополітичні зміни та досягнення в праві пропонують подальше оновлення кодифікації міжнародного приватного права в таких основних напрямках: (i) зміцнення приватноправових засад колізійного права; (ii) надання колізійним нормам більшої гнучкості з одночасним збереженням їхньої визначеності; (iii) подальша «матеріалізація» вибору права (його націленість на матеріальний результат рішення у конкретній справі – *material justice*); (iv) уточнення одновекторного (*unilateral*) підходу до вирішення колізійного питання. Важливим завданням оновлення є, на думку автора, повернення кодифікації до структури Цивільного кодексу України у вигляді завершальної книги про міжнародне приватне право. Нове оновлення кодифікації міжнародного приватного права України має бути спрямовано на подальшу його «європеїзацію», що забезпечить ефективнішу взаємодію української правової системи з правовими системами світу і тим самим сприятиме розвитку міжнародних економічних та інших відносин.

Ключові слова: приватноправова кодифікація, реформа міжнародного приватного права, Закон України «Про міжнародне приватне право», колізійна норма, рекодифікація колізійного права.

Anatolii S. Dovgert

National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Department of Private International Law
Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

MAIN WAYS OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW RECODIFICATION IN UKRAINE

Abstract. *The article shows that the Ukrainian conflict-of-laws codification at the turn of the century (Law of Ukraine «On Private International Law», 2005) facilitated the transition of the domestic private international law doctrine and practice to the theoretical platform of Western European countries and international organizations. By means of the principle, connecting factor and other facets of the closest connection, Ukrainian conflict of laws was actually rewritten anew. Currently it is characterized by high dispositivity, regulativity and flexibility. Nevertheless, the big changes in Ukraine and the world in economic, political and legal terms suggest further updating private international law codification in the following main ways: (i) strengthening the private-law grounds of conflict of laws; (ii) giving choice-of-law rules greater flexibility while maintaining their certainty; (iii) further «materialization» of conflict of laws (its focus on the material result of a decision made in a particular case – material justice); (iv) clarifying of the unilateral approach for resolving the conflict issue. The author believes that an important task of the update is to bring the codification of private international law back to the structure of the Civil Code of Ukraine. The renewal of the private international law codification should be directed at its further «Europeanization» that will ensure more effective interaction of the Ukrainian legal system with the foreign ones and thus contribute to the development of international economic and other relations.*

Key words: *private international law reform, private-law codification, Law of Ukraine «On Private International Law», conflict-of-laws rule, recodification of conflict of laws.*

ВСТУП

Процес формування правдивої й ефективної ринкової економіки, як невід’ємної складової громадянського суспільства в Україні та євроінтеграційна спрямованість країни потребують суттєвого оновлення (рекодифікації) приватноправового законодавства. Для цього, крім економічних і політичних показників, існують правові передумови [1]. З огляду на запити соціальної практики Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України прийняли відповідні акти з утворення Робочих груп з оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України [2]. Члени Робочої групи Кабінету Міністрів України протягом 2019–2020 років підготували Концепцію оновлення Цивільного кодексу України (*Концепція*) [3]. Відповідно до *Концепції* системних змін і структурних інновацій потребує не тільки основний

акт приватного права – Цивільний кодекс (ЦК) України, а й інші акти приватного права, насамперед ті з них, сфера регулювання яких входить до цивільних кодексів багатьох країн. Зокрема, йдеться про необхідність оновлення (рекодифікації) міжнародного приватного права (МПрП).

Норми МПрП нині систематизовано в Законі України «Про міжнародне приватне право» 2005 року (*Закон про МПрП*) [4]. Українська кодифікація МПрП стала однією з наймасштабніших у світі. Вона ввійшла до числа 15 найбільших із близько 100 кодифікацій МПрП, що відбулися на всіх континентах протягом останніх 50 років. Український кодифікаційний досвід викликав світову зацікавленість учених і законодавців. За кордоном вийшло чимало наукових праць, в яких аналізувалися здобутки колізіоністів України [5; 6; 7; 8; 9]. Закордонна увага викликана не в останню чергу тим, що *Закон про МПрП* був сконструйований на основі новітніх підходів європейської правової доктрини¹, кодифікацій МПрП західних країн (Австрія, Італія, Канада (провінція Квебек), ФРН, Швейцарія та ін.), міжнародних договорів, що уніфікують колізійні норми.

Закон про МПрП буквально перевернув усю колізійну теорію й законодавчу практику, що існували до цього в Україні та колишньому СРСР. На відміну від попереднього законодавства він установлював не просто більш повне колізійне регулювання міжнародних приватноправових відносин. *Закон про МПрП* переводив усю систему колізійного права на рейки нових широко визнаних у світі підходів та принципів, зокрема таких, як автономія волі нової якості для сторін правовідносини; застосування до правовідносин права країни, що має з ними найтісніший зв'язок; запровадження значного судового розсуду при виборі застосовного права; точне й повне застосування іноземного права; максимальне врахування інтересів фізичної особи щодо її особистого й сімейного статусу тощо.

Незважаючи на глибоку модернізацію колізійного права в Україні у 2005 році та незначні зміни і доповнення до *Закону МПрП* у наступних роках [10], національна «колізійна» теорія і нормотворча практика ще не в повній мірі відповідають потребам практики, доктринальним і сучасним законодавчим досягненням МПрП європейських країн.

Для рекодифікації у царині МПрП існують такі ж юридичні чинники та передумови, що й для оновлення ЦК України, а саме: (i) наявність норм-моделей регіональних та універсальних міжнародних актів; (ii) найновіший досвід кодифікації МЧП у низці країн; (iii) необхідний потенціал вітчизняної приватноправової науки, яка за роки незалежності має значні здобутки [11].

¹ Сучасна європейська доктрина МПрП є певним синтезом традиційно континентального та американського поглядів на вирішення колізій. Її суть полягає в тому, що всі колізії в МПрП вирішуються за принципом найбільш тісного зв'язку, презумпція якого втілена у визначених (формалізованих) колізійних правилах для окремих сфер відносин. Якщо застосування цих визначених колізійних правил приводить до «сумнівного» результату, суд у пошуках належного правопорядку повертається до самого принципу найбільш тісного зв'язку. І хоча Європа здебільшого зберегла традиційний підхід щодо системи визначених колізійних правил, але під впливом американського методу цей підхід ставав гучкішим.

Серед регіональних та універсальних міжнародних актів надзвичайно важливими в аспекті рекодифікації українського колізійного законодавства є сучасні регламенти ЄС у даній царині (Рим I, Рим II, Рим III, Рим IV, Брюссель I, Брюссель II *bis* тощо), які фактично створили європейську кодифікацію *МПрП*.

Особливе місце у рекодифікаційній «справі» належать конвенціям Гаазької конференції *МПрП*, у рамках якої розроблено низку документів, що пропонують для окремих міжнародних приватноправових відносин сучасні розв'язання колізійних питань (наприклад, Конвенція про право, що застосовується до агентських відносин (1978); Конвенція про право, що застосовується до трастів (1985); Конвенція про цінні папери (2006) тощо).

Говорячи про найновіший досвід кодифікації *МЧП* на національному рівні, варто відмітити, що у XXI ст. у світі вже прийнято понад 20 кодифікацій *МПрП*, як у рамках цивільних кодексів (Аргентина, Литва, Молдова, Нідерланди, Румунія тощо), так і у формі окремих законів і кодексів (Естонія (2002), Бельгії (2004), Болгарії (2005), Японії (2007), Туреччини (2007), Польщі (2011), Чехії (2012), Монако (2017), Угорщини (2017) тощо).

Мета даної статті полягає в окресленні принципових напрямів оновлення кодифікації *МПрП* в Україні на основі згаданих досягнень європейської доктрини і практики *МПрП*.

1. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

З урахуванням усіх вищеназваних економічних, політичних і правових умов, рекодифікація *МПрП* в Україні має полягати, на наш погляд, у законодавчому розширенні та поглибленні базових ідей зарубіжних новітніх кодифікацій *МПрП*, які свого часу було закладено у фундамент *Закону про МПрП*, а саме: у зміцненні приватноправових начал колізійного права, розширенні його диспозитивності; у підвищенні регулятивних можливостей колізійних норм, наданні останнім більшої гнучкості з одночасним збереженням їх визначеності; у «матеріалізації» вибору права (його націленості на матеріальний результат рішення у конкретній справі – *material justice*); в уточненні одновекторного (*unilateral*) підходу до вирішення колізійного питання. Окремим напрямом оновлення є, на наш погляд, переформатування тексту *Закону МПрП* у завершальну книгу модифікованого ЦК України. Зміст основних напрямів рекодифікації *МПрП* полягає у наступному.

1.1. Зміцнення приватноправових начал колізійного регулювання

На початку приватноправових кодифікаційних робіт у 1990-х роках вітчизняні система колізійних норм і «колізійна» концепція не відповідали як світовому досвіду, так і загальному процесу відродження приватного права в Україні. Найперше завдання, що постало перед ученими-розробниками проекту кодифікації, полягало в зміцненні приватноправового потенціалу колізійного права, адже його норми, як і будь-які норми приватного права, спрямовані на регламентацію саме

приватноправових відносин, хоч із міжнародним забарвленням.

Зміцнення приватноправового начала колізійного права пов'язано передовсім з розвитком його *диспозитивності* – фундаментального принципу приватного права, який уможливило суб'єктів на власний розсуд урегульовувати приватно-правові відносини за своєї участі. У *МПрП* диспозитивність виявляється насамперед у такому правовому інституті, як «автономія волі» (*lex voluntatis*).

В українській кодифікації, на відміну від усього попереднього вітчизняного досвіду, зроблено якісно новий стрибок у даному напрямі. Основні приписи щодо *lex voluntatis* сконцентровані в спеціальній статті *Закону МПрП* (ст. 5), а сфера його застосування значно розширена. Крім раніше відомих дозволених ділянок його використання – зовнішньоекономічні договори та питання права власності в зовнішньоторговельних угодах, *Закон про МПрП* надає сторонам міжнародних приватних відносин можливість вибирати право будь-якої держави щодо змісту майже всіх правочинів (будь-які договори, а не тільки зовнішньоекономічні, односторонні правочини, шлюбний договір). В обмеженому вигляді *lex voluntatis* застосовується: при захисті речових прав (ст. 42); у договорах споживання (ст. 45); у деліктних зобов'язаннях (статті 49–50); у зобов'язаннях, що виникли внаслідок набуття, збереження майна без достатніх правових підстав (ст. 51); у багатьох питаннях сімейного права; у спадкових відносинах (ст. 70) тощо.

Під час очікуваного оновлення кодифікації *МПрП* інститут *lex voluntatis* потребує подальшого вдосконалення, як у частині загальних правил, так і в частині спеціальних його проявів в окремих видах правовідносин (договірних, недоговірних, трудових тощо).

Так, сучасна практика міжнародних комерційних арбітражів і навіть національних судових органів дедалі частіше визнають за сторонами міжнародного контракту право вибирати норми *lex mercatoria*¹ для регулювання взаємовідносин. Ще у Книзі восьмій *проекту ЦК України* були сформульовані правила про те, що сторони (сторона) не обмежуються вибором права конкретної країни й що цей вибір може включати вибір норм транснаціонального характеру, наприклад таких, як загальні принципи права, *lex mercatoria* або аналогічні положення [12]. Тобто сторони договору мали змогу підпорядковувати договір не тільки національному праву конкретної держави, а й транснаціональному праву, норми якого не належать до певної національної правової системи. На жаль, це положення не потрапило до *Закону про МПрП*.

Сьогодні на вдосконалення інституту *lex voluntatis* у багатьох його аспектах, у тому числі в аспекті застосування ненаціонального права, спрямовують нещодавно прийняті (2015 р.) Гаазькою конференцією з *МПрП* «Принципи вибору права у міжнародних комерційних договорах» [13]. У зв'язку з появою цього до-

¹ *Lex mercatoria* являє собою самодостатній, автономний правопорядок, в основі якого лежать норми комерційного характеру, що були створені не державами, а самими учасниками міжнародної торгівлі.

кументу «м'якого» права у вітчизняних наукових працях запропонована низка доповнень до законодавчого наповнення принципу «автономії волі». Зокрема, пропонувалося надати сторонам можливість обирати не лише право певної держави, а й право недержавного походження у формі зводів, принципів або конвенцій (наприклад, Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА або Конвенцію ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (1980)) [14].

До законодавчого покращення інституту «автономії волі» в Україні націлюють також положення регламентів ЄС у сфері МПРП.

У сучасній європейській правовій традиції приватноправова природа колізійного права розкривається через зміцнення регулятивної функції колізійних норм. З останніх уже давно знято ореол технічності та простої відсильної функції.

У радянській доктрині МПРП вважалося, що колізійна норма *регулює правовідносини своєрідно, разом із тією матеріально-правовою нормою до якої вона відсилає* (остання не включалася до складу МПРП, а відносилася до загального цивільного права країни). Проте слід відзначити, що колізійні норми, так само як і матеріальні норми, «звертаються» не тільки до судді, а й до сторін, які бажають знати правила поведінки чи перспективи процесу. Тому розробники проекту ЦК України вперше у світовій практиці законотворення записали, що правила про визначення права країни, що підлягає застосуванню судом, відносяться й до інших органів, а також учасників відповідних правовідносин (п. 4 ст. 1598) [15]. На жаль, дане положення не потрапило до чинного *Закону про МПРП*.

У західних та українській кодифікаціях МПРП регулятивна функція колізійних норм найбільш повно розкривається у наданні останнім більшої *гнучкості*. Така їх якість досягається завдяки багатом прийомом, серед яких домінуючим є сучасний інститут *найтіснішого зв'язку*.

1.2. Підвищення гнучкості колізійних норм через упровадження принципу і прив'язки найтіснішого зв'язку та заснованого на ньому захисного (коригуючого) застереження

Якщо не брати до уваги вибір права самими учасниками правовідносин (*автономія волі*), сучасні європейські системи колізійного права побудовані за допомогою загального принципу *найтіснішого зв'язку* права із правовідносинами в поєднанні з великою кількістю формалізованих колізійних норм, у яких втілюється цей загальний принцип. Такий підхід дозволив вирішити багато правових завдань, зокрема, досягнення розумного балансу між правовою визначеністю і гнучкістю колізійних норм.

Досвід кодифікацій МПРП після Другої світової війни показував, що найкращими інструментами для встановлення балансу між визначеністю й гнучкістю колізійних норм виступають «м'які» прив'язки та захисні (коригуючі) застереження (*escape clauses*). Вся логіка розвитку МПРП на перше місце серед «м'яких» прикріплень висунула абстрактну категорію, що ставила вибір права країни у за-

лежність від наявності найтіснішого зв'язку з певними правовідносинами (*closest connection factor*). Винахід *найтіснішого зв'язку* сучасного змісту (разом із заснованим на ньому коригуючим застереженням) вдихнув нове життя в сьогоденне МПРП: вибір права почав залежати не від локалізації якогось одного контакту, а від оцінки багатьох обставин конкретної справи.

При здійсненні проектування у 1990-х роках Книги восьмої ЦК України про МПРП, завдання розробників полягало не просто у збільшенні кількості різних за видами і сферою дії колізійних правил. На порядок денний вийшли питання про подолання їх закостенілості (негнучкості). Колізійним нормам треба було надати таких якостей, які б зробили їх більш адаптивними до обставин, нюансів конкретної справи, якихось нестандартних ситуацій. В аспекті балансування «визначеності – гнучкості» поставало також питання про рівень судового розсуду при застосуванні колізійних норм. Для вирішення всіх зазначених завдань кращих інструментів, ніж «*closest connection*» та «*escape clauses*», у світі не існувало.

*Найтісніший зв'язок*¹ став для української кодифікації, як і для сучасних кодифікацій країн світу чарівною паличкою для заміни «жорстких», односторонніх колізійних прив'язок на відкриті, багатосторонні та гнучкі.

Розробники української кодифікації враховували також те, що *найтісніший зв'язок* у сучасних кодифікаціях набув багатофункціонального значення. Він став виконувати не тільки роль колізійної прив'язки для конкретної сфери правовідносин. В окремих кодифікаціях йому надавалося значення головного колізійного принципу, на основі якого вибудовувалися всі колізійні норми нормативного акту. Його широко використовували також в інших контекстах, зокрема для усунення прогалін у масиві колізійних норм тощо.

Найтісніший зв'язок, як колізійна прив'язка, представлений у Законі про МПРП для визначення права щодо змісту правочину (ч. 2 ст. 32), договору (ч. 4 ст. 44), правових наслідків шлюбу (ч. 1 ст. 60), прав та обов'язків батьків і дітей (ст. 66) тощо. *Найтісніший зв'язок* використаний у контекстах застосування імперативних норм інших країн (ч. 2 ст. 14), визначення особистого закону біпатрида (ч. 2 ст. 16).

Надзвичайно важливим кроком у побудові системи колізійного права України стало надання категорії *найтіснішого зв'язку* функції «заповнювача» прогалін у колізійному регулюванні. В українській кодифікації встановлено, що у випадку, коли неможливо визначити право країни, що підлягає застосуванню на підставі формалізованих колізійних норм, застосовується право країни, яке має більш тісний зв'язок із приватноправовими відносинами (ч. 2 ст. 4).

Навіть надзвичайно розгалужена система формалізованих колізійних норм не забезпечує від можливості викривлення принципу найтіснішого зв'язку при

¹ У Законі про МПРП вживаються різні терміни: «більш тісний зв'язок» (ст. 4) «тісний зв'язок з відповідними правовідносинами» (ст. 14), «найбільш тісний зв'язок» (ст. 32). У зв'язку з цим для забезпечення уніфікації законодавчої термінології доцільно використовувати єдиний термін «найтісніший зв'язок».

застосуванні колізійної норми за певних «нестандартних» фактичних обставинах. Для подолання такої ситуації треба було зробити ще один крок на зустріч гнучкості колізійного регулювання. Використовуючи досвід людства у цьому питанні, українські розробники звернулися до механізму захисних коригуючих застережень (*escape clauses*), що дозволяє судам у потрібних ситуаціях відходити від колізійних правил, запропонованих законодавцем. У Законі про МПРП сформульовано загальне захисне коригуюче застереження (*general escape clause*): визначене на підставі формалізованих колізійних норм право країни, як виняток, не застосовується, якщо за всіма обставинами правовідносини мають незначний зв'язок з визначеним правом і мають *більш тісний зв'язок* з іншим правом. Це положення не застосовується, якщо сторони (сторона) самі здійснили вибір права (ч. 3 ст. 4).

Розробники проєкту Книги восьмої ЦК України, положення якого пізніше «перекочували» до Закону про МПРП, використовуючи принцип, прив'язки та інші прояви *найтіснішого зв'язку*, фактично переписали заново українське колізійне право. Проте вдосконалення інструментів балансування між правовою визначеністю й гнучкістю колізійних норм залишається важливим напрямом оновлення кодифікації МПРП.

Так, категорію *найтіснішого зв'язку* варто уточнити положенням аналогічним тому, що наводиться у ст. 1 Закону про МПРП Австрії. Його суть полягає в тому, що окремі колізійні правила закону слід розглядати як вияв принципу *найтіснішого зв'язку* [16]. Слід зауважити, що при написанні тих чи інших колізійних правил української кодифікації її розробники завжди відшукували прив'язку, виходячи із сучасного розуміння принципу *найтіснішого зв'язку*. На це вказують їх численні публікації й коментарі як до, так і після прийняття Закону про МПРП [17]. У тексті самого Закону про МПРП дана ідея не була матеріалізована. Сьогодні, оновлюючи кодифікацію, є нагода закріпити в ній таке бачення принципу *найтіснішого зв'язку*.

Інший момент удосконалення категорії *найтіснішого зв'язку* пов'язаний з потребою у наданні судам певних законодавчих орієнтирів для знаходження у широкому колі зв'язків правовідносин з кількома країнами того одного, нормоутворюючого, *найтіснішого зв'язку*. Тобто мовиться про розкриття *змісту найтіснішого зв'язку*.

Сьогодні в європейській доктрині й судовій практиці переважає територіальний підхід до цього питання, згідно з яким *найтісніший зв'язок* вбачається у ступені інтенсивності територіальних контактів правовідносин з певною країною, які визначають фактори локалізації цих правовідносин. Тому, якщо ми орієнтуємо український суд на чисто «географічне» прикріплення правовідносин, тоді в законі можна записати, що при визначенні *найтіснішого зв'язку* слід ураховувати виключно територіальні контакти та їх значення для обставин конкретного спору.

Проте, на наш погляд, у сучасних умовах краще віддавати перевагу не стільки «географічному», скільки матеріально-правовому (або змішаному) підходу

до змісту найтіснішого зв'язку. Європейська наука все активніше схиляється до необхідності враховувати при визначенні найтіснішого зв'язку не тільки географічні контакти (*conflict justice*), а й фактори, що знаходяться у площині матеріального права та матеріального результату (*material justice*). Такий підхід, на думку його прихильників, дозволяє зробити колізійний масив ще гнучкішим, а суд «озброїти» всіма тими можливостями при визначенні права, які має законодавець при моделюванні конкретної прив'язки.

Українському законодавцю варто визначитися з тим, на підставі яких матеріальних факторів (крім суто колізійних) суди будуть визначати найтісніший зв'язок. У цьому плані відразу ж спадає на думку *колізійний метод (approach)*, що втілений у Розділ 6 другого Зводу законів конфліктного права США (*Restatement of the Law, Second: Conflict of Laws*). Правда, останнім часом зарубіжна законодавча практика має також інші приклади так званих *approaches* як загального, так і спеціального характеру. Колізійний *підхід (approach)* різниться від колізійної норми тим, що *підхід*, на відміну від норми, не вказує прямо на застосовне право, а лише пропонує перелік принципів, політик і факторів, за допомогою яких суд вибирає право якоїсь країни після вивчення обставин конкретної справи. Тут законодавець і суддя мовби міняються місцями: у колізійній нормі законодавець заздалегідь вказує на застосовне право, а при колізійному *підході (approche)* суддя *a posteriori* відшукує право в рамках загальних параметрів.

Визначення змісту найтіснішого зв'язку на основі матеріальних факторів можна пропонувати для всіх або окремих сфер правовідносин.

Так, у Законі про МПРП Венесуели (1998) гнучкий *підхід* запропонований лише для сфери договорів: «... договірні зобов'язання регулюються правом, з яким вони мають прямі зв'язки. Для визначення цього права суд розглядає всі об'єктивні та суб'єктивні елементи. До уваги беруться також загальні принципи комерційного права, прийняті міжнародними організаціями (ст. 30). З метою виконання вимог права та справедливості у вирішенні конкретної справи, крім наведених вище положень, у разі потреби застосовуються норми, звичаї й принципи міжнародного комерційного права, так само як і загальноновизнані торгівельні звичаї і практика» (ст. 31)» [18].

Поєднання колізійних норм і «*підходів*» загального характеру втілено у ст. 3515 книги IV Цивільного кодексу штату Луїзіани: «[я]кщо інше не передбачено у цій Книзі, відносини, що мають зв'язок з іншими штатами, регулюються правом того штату, політиці якого зашкодить найбільше у разі незастосування його права. Цей штат визначається через оцінку потенціалу та відповідності політик всіх штатів, які мають відношення до справи у світлі: (1) зав'язків кожного штату зі сторонами та спором; і (2) політик та вимог міжштатної та міжнародної систем відносин, включно з необхідністю захищати законні очікування сторін і мінімізувати несприятливі наслідки, які можуть виникнути у разі підпорядкування особи праву більш ніж одного штату» [19].

Виходячи з вищенаведеного, в оновленому колізійному законодавстві України можна спробувати запропонувати судам при визначенні *найтіснішого зв'язку* (як прив'язки, принципу чи захисного застереження) враховувати поряд з територіальними також *матеріальні фактори*. Набір останніх залежатиме від нашого бажання поширити такий підхід на всі правовідносини з іноземним елементом або їх частину (скажімо, лише на договірні зобов'язання, як у законодавстві Венесуели).

1.3. Матеріалізація колізійного права

Важливою тенденцією розвитку сучасного колізійного права виступає його *матеріалізація*. Ми говоримо про матеріалізацію не тільки тоді, коли при визначенні найтіснішого зв'язку використовуються матеріальні фактори, а й тоді, коли при визначенні застосовного права законодавець або суд ураховують матеріально-правове регулювання і матеріально-правовий результат.

Пріоритетного значення цілям і змісту конфліктуючих матеріально-правових норм та інтересів почали надавати в законодавстві західноєвропейських країн після так званої «американської колізійної революції», частково відображеної у другому Зводі законів конфліктного права США 1971 р.

Відповідно до нового європейського підходу пропонувалося відійти від нейтрального, «байдужого» відношення колізійної норми до результату вирішення колізійної проблеми. Колізійна норма вже не порівнювалася з вокзальним залізничним розкладом, завдання якого полягає лише в інформуванні про час та колію прибуття чи відправлення потягів. Соціальне «наповнення» таких норм відбувалося через урахування інтересів суб'єктів відносин, уже втілених законодавцем у матеріально-правовому регулюванні. Таким чином, «відсильні» норми починали містити в собі чималий соціальний заряд. Завдяки такому підходу регулятивна якість колізійного права значно підвищувалася, хоча і на шкоду міжнародної уніфікованості колізійних рішень, до якої завжди прагнула традиційна європейська доктрина.

Залежно від публічних чи приватних матеріально-правових інтересів, що підлягають урахуванню в колізійному регулюванні, матеріалізацію колізійного права можна поділити на два типи. У межах першого типу матеріалізації до уваги береться переважаючий інтерес певного інституту приватного права або групи осіб (наприклад, захист слабкої сторони у трудовому або споживчому договорі; вибір потерпілим права, що застосовується до деліктних правовідносин; вибір більш сприятливого права для дитини тощо). У другому типі матеріалізації враховується переважаючий публічний інтерес.

Матеріально-правові інтереси приватного права

Основним інструментом матеріалізації першого типу скрізь у західних кодифікаціях виступає множинність колізійних прив'язок, тобто прив'язок, що доповнюють одна одну або конкурують при визначенні застосовного права. В україн-

ській кодифікації даний інструмент матеріалізації представлений альтернативними, субсидіарними, кумулятивними та іншими видами прив'язок.

Так, наприклад, за допомогою альтернативних колізійних прив'язок вирішено колізійне питання щодо форми правочинів, форми заповіту або акту його скасування та ін. У цих нормах законодавцем закладений матеріально-правовий результат, який полягає у забезпеченні дійсності певних юридичних актів, а отже, скорочення випадків недійсності правочинів у міжнародному обороті. Інші альтернативні прив'язки націлюють правозастосовника на порівняння матеріальних законів країн для винайдення серед них найбільш сприятливого права для особи, чий інтерес підлягає пріоритетному захисту. У Законі про МПРП знайдення більш сприятливого права передбачається у відносинах між опікуном (піклувальником) і особою, що перебуває під опікою або піклуванням (ч. 3 ст. 24), між споживачем і підприємцем при виборі права у договорі споживання (ч. 2 с. 45), між батьками і дітьми (ст. 66).

Для покращення української кодифікації лінію на ширше використання множинності колізійних прив'язок належить продовжити. В одних випадках, це можна зробити за рахунок розширення переліку альтернативних прив'язок для визнання дійсності/недійсності актів. В інших – надати підвищений захист новим суб'єктам, наприклад, працівникам у трудових договорах. У деяких випадках варто подумати про перенесення тягаря вибору кращого права з суду на учасника, як це зроблено у ст. 50 Закону про МПРП, в якій потерпілому внаслідок недоліків товарів (послуг) надається широкий вибір права, що застосовується.

Матеріально-правові публічні інтереси¹

Основним інструментом матеріалізації колізійного права другого типу виступає інститут імперативних норм (*mandatory rules*), який доктрина відносить до сучасного *одновекторного підходу* до вирішення колізій.

1.4. Одновекторний підхід у кодифікації МПРП

Одновекторний (*unilateral*) підхід до вирішення колізійного питання, на відміну від різновекторного (*multilateral*), не потребує наявності системи колізійних правил. Він характеризується тим, що вибір права відбувається, виходячи із аналізу дії в просторі та щодо осіб самих матеріальних норм, а не із аналізу приватноправових відносин. Здавалося би, що цей прийом канув у «Лету» разом із середньовічною теорією статутів. Проте він виявився витребуваним у теперішній час розвитку національних та глобальної економік, який характеризується неабияким державним втручанням в економічні процеси, зокрема через законодавче вста-

¹ Колізійні норми, як і приватне право в цілому, взаємодіють з публічним правом. Серед прикладів такої взаємодії можна назвати правило ч. 2 ст. 6 Закону про МПРП про те, що застосування норми права іноземної держави не може бути обмежене лише на тій підставі, що ця норма належить до публічного права. Зв'язки МПРП і публічного права демонструють застереження про публічний порядок (*order public*) тощо.

новлення всіляких заборон та інших імперативних норм, що традиційно відносяться до сфери публічного права. Від концепції публічного порядку такі норми відрізняються тим, що публічний порядок має відношення не до конкретних норм законодавства країни, а до основних принципів її правової системи.

Ураховуючи важливе значення імперативних норм для захисту публічного інтересу, держави завжди прагнули до їх застосування незалежно від визначеного на підставі колізійних норм іноземного правопорядку. Світ поступово усвідомлював необхідність установаження якихось узгоджених механізмів урахування та дії таких норм у транснаціональних приватноправових відносинах.

У повоєнних актах з *МПрП* почали з'являтися правила щодо таких по-різному названих норм: «імперативні норми», «надімперативні норми», «норми прямої дії», «норми безпосереднього застосування», «абсолютні норми», «суворо обов'язкові норми» тощо. У країнах світу також по-різному стали підходити до визначення кола таких норм, їх співвідношення з категорією публічного порядку, можливості застосування імперативних норм іноземної держави тощо. Проте широко визнаною доктринальною позицією стало те, що інститут імперативних норм віднесли до нового способу впливу на відносини *МПрП*, який доповнює матеріально-правовий та колізійний способи.

Розробники української кодифікації прийняли вищезгадану наукову позицію та віддзеркалили її у ст.14 *Закону про МПрП*, зокрема, такими новелами: «1. Правила цього Закону не обмежують дії імперативних норм права України, що регулюють відповідні відносини, незалежно від права, яке підлягає застосуванню. 2. Суд, незалежно від права, що підлягає застосуванню відповідно до цього Закону може застосовувати імперативні норми права іншої держави, які мають тісний зв'язок з відповідними правовідносинами, за винятком, установленим частиною першою цієї статті. При цьому суд повинен брати до уваги призначення та характер таких норм, а також наслідки їх застосування або незастосування».

Із тексту статті 14 видно, що в ній йдеться про дві ситуації: у частині першій установлено правило про застосування імперативних норм, що мають місце в українському праві, а в частині другій ідеться про застосування імперативних норм третіх країн, які мають тісний зв'язок з відповідними правовідносинами. Різниця між двома режимами імперативних норм *lex fori* та *lex causae* полягає у тому, що перші застосовуються обов'язково, а застосування імперативних норм *lex causae* передане на розсуд суду.

Практика доктринального тлумачення та судового застосування інституту імперативних норм в Україні свідчить про необхідність унесення до нього під час оновлення приватноправового законодавства певних коректив.

По-перше, варто змінити назву цих норм. У доктрині та кодифікаціях *МПрП* багатьох країн норми, про які йдеться у ст. 14 *Закону про МПрП* прийнято називати «надімперативними». Така назва точніше передає характер таких норм та усуває їх змішування з імперативними нормами внутрішнього приватного

права. Справа в тому, що застосування останніх може бути усунене внаслідок колізійної відсилки до іноземного права (або внаслідок вибору іноземного права сторонами відносин). Відповідно до основних принципів *МПрП* вибір правопорядку якоїсь країни охоплює як диспозитивні, так й імперативні норми вибраного права. Тому ясна річ, у ст. 14 *Закону про МПрП* мовиться не про звичайні імперативні норми цивільного права, а про ті особливі, які доктрина *МПрП* визначає як надімперативні й які належить застосовувати незалежно від того, яке право визнається компетентним стосовно конкретних правовідносин. По суті йдеться про особливу імперативність як наслідок надважливого значення для держави чи суспільства цих правовідносин, і тому законодавець за жодних обставин не вважає за потрібне допустити підпорядкування відповідних відносин іноземному праву.

По-друге, практика показує, що зарахування окремих норм до категорії надімперативних є досить складним завданням як для науковців, так і суддів. У тексті ст. 14 *Закону про МПрП* відсутні хоча б якісь орієнтири для цього. А в літературі наводяться або занадто широкі загальні ознаки надімперативних норм, або незбіжні сфери їх знаходження¹. До категорії таких норм до того ж відносять норми як приватноправового, так і публічно-правового характеру.

Уточнення ст. 14 *Закону* в аспекті полегшення визначення таких норм можливо здійснити наступним чином. До категорії таких норм пропонуємо відносити тільки норми публічно-правового змісту. Дійсно, практика показує, що у більшості випадків надімперативні норми пов'язуються з реалізацією публічних державних інтересів. Що ж до імперативних норм, цілком яких є захист приватноправових інтересів окремих суб'єктів (наприклад, слабкої сторони правовідносин), то їх, як показано вище, слід урахувати при формуванні двосторонніх колізійних норм. Якщо на законодавчому рівні такий інтерес з якихось причин не був урахований, то ситуацію можна виправити на правозастосовному рівні за допомогою коригуючого застереження.

¹ Так, серед загальних ознак указується на особливе значення імперативних норм для забезпечення прав та інтересів учасників цивільно-правових відносин. Серед орієнтирів наводяться такі: «По-перше, це можуть бути норми українського законодавства, в яких зазначено, що вони регулюють певні правовідносини завжди, незалежно від приписів колізійних норм. По-друге, це можуть бути норми, які забезпечують важливі права учасників цивільно-правового обігу. По-третє, норми, з якими українське законодавство пов'язує забезпечення охорони законодавством важливих інтересів учасників цивільно-правового обігу. В залежності від конкретної ситуації суд може визнати такими, що підлягають обов'язковому застосуванню, норми, що регулюють в українському законодавстві питання загальних засад цивільного законодавства: межі здійснення цивільних прав; свободи договору; захист прав споживачів та ін. Зарубіжна судова практика та доктрина до таких норм відносить також правила, які пов'язані з захистом певних соціальних груп людей або національної економічної системи; норми, що є результатом державного втручання в договірні правовідносини; норми по захисту прав працівників та споживачів; норми про монополії, антирастові та імпортні обмеження; норми, що забезпечують контроль над валютними операціями; норми, що не допускають звільнення від відповідальності; деякі правила про цінні папери; норми, що забезпечують державну політику в галузі страхування та банківської діяльності» [20].

Таким чином, якщо визначитись із тим, що у рамках одновекторного підходу до надімперативних норм відносяться лише ті, що мають публічно-правовий характер, то можна визначитись з таким приблизним переліком норм та сфер їх знаходження:

- 1) захист інтересів держави щодо підтримання платіжної системи і платіжного балансу (норми валютного регулювання тощо);
- 2) захист фіскальних інтересів (митне регулювання тощо);
- 3) захист економічних інтересів вітчизняних виробників (ліцензування і квотування експорту-імпорту тощо);
- 4) захист місцевих фінансових ринків (обмеження на ринку цінних паперів тощо);
- 5) реалізація політичних і воєнних інтересів держави (ембарго тощо);
- 6) захист навколишнього середовища та тваринного світу (заборони на обіг певних видів рослин та тварин тощо);
- 7) захист конкуренції та функціонування товарних і фінансових ринків (норми антимонопольного законодавства тощо).

1.5. Переміщення кодифікації МПрП до Цивільного кодексу України

Під час написання проєкту ЦК України на зламі століть питання систематизації приватного права, що народжувалося набувало важливого концептуального значення. Воно безпосередньо впливало, зокрема, на побудову його макроструктури¹. Відповідь на це питання розробники проєкту ЦК України шукали у вченні Фрідріха Савінії про цивільні правовідносини та про систему приватного права².

Спираючись на результати проведеного дослідження, розробники запропонували модифіковану пандектну структуру проєкту ЦК України, яка, крім звичайних для пандектної системи п'яти частин, включала ще три частини – особисті немайнові права фізичних осіб, право інтелектуальної власності та міжнародне приватне право. У 1996 р. проєкт нового ЦК України був представлений у восьми Книгах, розміщених у такій послідовності: «Загальна частина» (книга перша); «Особисті немайнові права фізичних осіб» (книга друга); «Речове право» (книга

¹ Під макроструктурою тут розуміється кількість та послідовність великих частин кодексу, що згодом дістали назву «книги».

² Розробники проєкту ЦК України взяли за основу його структуризації пандектну, або німецьку, систему. Надалі, завдання вчених-розробників полягало у виявленні можливих модифікацій цієї системи, що відбулися з часом під впливом різних соціально-економічних чинників. Справа в тім, що зміст приватного права не є величиною сталою. Протягом століть він увесь час змінюється. У системі приватного права з'являються нові елементи або збільшуються до значних обсягів чи зникають старі. Згодом такі зміни знаходять відображення у структурі кодифікацій приватного права. Наприклад, відсутній у Кодексі Наполеона інститут юридичної особи, сьогодні розширився до таких масштабів, що в окремих кодифікаціях набуває навіть макроструктурного значення (у ЦК Нідерландів 1992 р. уся друга книга (455 статей) відведена під цей важливий соціально-юридичний інструмент. Теж саме можна сказати, наприклад, й щодо норм МПрП, які «пройшли шлях» від кількох статей у цивільних кодексах «першої хвилі» кодифікацій у XIX ст. до великих структурних підрозділів новітніх кодексів (наприклад, 93 статті 10-тої книги ЦК Квебеку (1991)).

третя); «Право інтелектуальної власності» (книга четверта); «Зобов'язальне право» (книга п'ята); «Сімейне право» (книга шоста); «Спадкове право» (книга сьома); «Міжнародне приватне право» (книга восьма) [21].

Згодом, уже після другого читання запропонованого розробниками проекту ЦК України у Верховній Раді України (2000 р.), різними антиринковими силами було нанесено безліч ударів по його формі й змісту. Не зупиняючися на деталях цієї законодавчої трагедії та пояснень-виправдань заводіїв, лише зазначимо, що в результаті цих нападів ефективність прийнятого й нині діючого ЦК України була значно знижена порівняно з проектом. Особливо тяжкі наслідки сталися через наступні два зрадницьких удари. Перший із них – це прийняття антагоністичного приватному праву Господарського кодексу України, який фактично «заблокував» дію ЦК України в приватноправових відносинах у сфері бізнесу (юридичні особи, частина речових та зобов'язальних відносин). Другий тяжкий удар прийшовся по структурі: від кодифікації від'єднали дві книги («Сімейне право» і «Міжнародне приватне право»), тим самим порушивши логіку й ергономіку системи законодавства, що призвело до значних втрат в економіці, правозастосуванні, навчанні юристів тощо.

Сьогодні знову постає питання про оптимальну структуру оновлюваного кодексу, зокрема в аспекті його доповнення книгою про *МПрП*. Вивчення результатів новітніх рекодифікаційних процесів у різних країнах світу допоможе, на наш погляд, з пошуками відповіді на це питання. За 20 років уже нинішнього століття прийнято чимало нових цивільних кодексів у країнах усіх континентів: наприклад, в Америці – ЦК *Аргентини* (2014), ЦК *Бразилії* (2002); в Європі – кодекси *Литви* (2000), *Молдови* (2002), *Каталонії* (2002-2018), *Румунії* (2009), *Чехії* (2012), *Угорщини* (2013); в Азії – ЦК *В'єтнаму* (2015), Загальна частина цивільного права *Китаю* (2017) тощо. На порозі нових кодифікацій стоять *Польща* та *Словаччина*, а до діючих кодексів додалися нові книги (наприклад, ЦК *Нідерландів*).

Важливою характеристикою сучасних приватноправових кодифікацій виступає продовження практики включення до їх структур окремих книг (частин) про *МПрП*. Цивільні кодекси *Аргентини* (2014), *В'єтнаму* (2015), *Литви* (2000), *Молдови* (2002), *Монголії* (2002), *Нідерландів* (2011), *Румунії* (2011), *Таджикістану* (2005) містять розвинуті масиви колізійного права. Інколи ці книги (частини, розділи), крім колізійних норм, охоплюють норми міжнародного цивільного процесу.

Як відомо, розробники проекту ЦК України на підставі вивчення світової практики та аналізу історії права в Україні свого часу також пропонували проводити кодифікацію та новелізацію українського *МПрП* у рамках окремої книги кодексу¹, до якої передбачалося включити не тільки положення у сфері міжнарод-

¹ Особливо надихали розробників прийняті напередодні української кодифікації Цивільні кодекси Нідерландів і Квебеку. Орієнтована на пандектну систему голландська кодифікація (1992 р.) передбачала наступну макроструктуру (книги): фізичні особи та сімейне право; юридичні особи;

них цивільних відносин у їх вузькому розумінні (за радянською термінологією), а й колізійні правила сімейного та трудового права, а також норми міжнародного цивільного процесу. Фактично йшлося про створення спеціального закону про *МПрП* у рамках нового Цивільного кодексу.

Відповідно до зазначених вище параметрів, й була розроблена Книга восьма проєкту ЦК України під назвою «Міжнародне приватне право». У пояснювальних записках до проєкту та наукових працях розробників обґрунтовувалися зміст цієї книги та її розташування у проєкті [22]. Висновки щодо форми та структури кодифікації *МПрП*, до яких прийшли розробники чверть століття потому, підтверджуються сьогоденішньою законодавчою практикою держав. Цікаву «арифметику» щодо форми колізійних кодифікацій наводить відомий американський колізіоніст Симеон Симеонідес у нещодавно опублікованій праці. Вчений дослідив 94 відомі кодифікації *МПрП* (разом із чотирма завершеними на той час проєктами) за 50-ти річний період (1962–2012) у 86 країнах Африки, Азії, Європи та Америки. Результати виявилися такими: у 13 країнах із 86 відбулася фрагментарна кодифікація колізійних норм в актах вузької сфери дії (наприклад, у законах про набуття чинності нормативних актів, сімейних кодексах тощо); чотири (4) країни (Бельгія, Болгарія, Туніс та Туреччина) назвали свої автономні кодифікації кодексами, а 27 країн – переважно законами про *МПрП*; більшість же країн (42) – вмістили кодифікацію *МПрП* у цивільні кодекси [23]. Кодифікації *МПрП* останніх двох десятиліть ХХІ ст., як видно з вищесказаного, також показують широке використання для свого «пристанища» цивільні кодекси. Поява ж окремих законів про *МПрП* у деяких країнах пояснюється традицією (Польща, Чехія Угорщина, країни колишньої Югославії, Туреччина, Албанія, Японія) або відсутністю в них цивільних кодексів чи розпочатих процесів їх модернізації.

Під час оновлення цивільного законодавства варто, на нашу думку, повернутися до первісної структури проєкту ЦК України, зокрема, додати до діючого кодексу книгу про міжнародне приватне право. До цієї книги «перейдуть» модернізовані положення *Закону про МПрП*. Зауваження окремих правознавців про, начебто, незвичність включення до цивільного кодексу процесуальних норм або колізійних норм щодо відносин, які не є його предметом (наприклад, трудових), нам здаються не обґрунтованими. Можливість їх включення передбачає, на наш погляд, загальний підхід до кодифікації цивільного права, відповідно до якого ЦК України розглядається як кодифікація всього приватного права. Такий підхід означає застосування його норм до всіх приватних відносин (у тому числі і до тих,

---

загальні положення майнового права; спадкове право; речове право; зобов'язальне право; окремі договори; транспортне право; право інтелектуальної власності; *міжнародне приватне* право. Оригінальність структури нового ЦК провінції Квебек (1991), з ледве помітними слідами інституційної системи, полягала у такій послідовності книг: особи; сім'я; спадкування, майно; зобов'язання; забезпечення та іпотеки; докази; давність; публічна реєстрація прав; *міжнародне приватне* право.

які складаються у сферах сім'ї, праці, охорони навколишнього середовища тощо), якщо в законодавстві відсутні спеціальні правила.

Щодо питання про включення норм міжнародного цивільного процесу, то досвід зарубіжних країн (Аргентина, Квебек, Перу) свідчить про доцільність такого поєднання. При такому підході ліквідується надмірний плуралізм у внутрішніх джерелах колізійного права. Даний прийом знімає також питання щодо створення якогось «інтеграційного» закону про *МПрП*. Вагомим аргументом на користь включення правил міжнародного цивільного процесу служить також специфічна ситуація в Україні, коли ще й досі існує неузгодженість і конкуренція між господарськими та загальними судами щодо розгляду справ з іноземним елементом. Варто також взяти до уваги й той факт, що у *МПрП* немає чіткої межі між матеріальним та процесуальним правом. Так, деякі правові інститути (наприклад, інститут позовної давності), які в континентальному праві вважаються інститутами матеріального права, в країнах *common law* належать до інститутів процесуального права. Крім того, у багатьох країнах цивільний процес належить до сфери приватного права.

Відновлення книги «Міжнародне приватне право» в оновленому ЦК України відповідатиме її правовій традиції. Практична користь у перенесенні колізійного права до кодексу полягає у підвищенні як його ролі в регулюванні приватних відносин, так і ваги самих правил *МПрП*. А сам кодекс матиме завершений вигляд: якщо у попередніх книгах йдеться про врегулювання внутрішніх цивільно-правових відносин, то в останній книзі пропонуються спеціальні механізми регулювання у випадку появи в даних цивільно-правових відносинах іноземного елементу. Включення *МПрП* до цивільних кодексів надає до переваг єдності, логічності й зручності в користуванні таким правовим масивом, усі додаткові переваги так званої «автономної» кодифікації.

ВИСНОВКИ

Українська «колізійна» кодифікація на зламі століть сприяла переходу вітчизняної доктрини і практики *МПрП* на теоретичну платформу західноєвропейських країн і міжнародних організацій. За допомогою принципу, прив'язки та інших граней найтіснішого зв'язку українське колізійне право було фактично переписане заново. Тепер воно характеризується значним рівнем диспозитивності, регулятивності та гнучкості.

Нове оновлення кодифікації *МПрП*, як частина розпочатого у 2019 році процесу рекодифікації всього приватного права України, пропонується здійснювати через подальший розвиток багатовекторного (*multilateral*) методу вибору права, запропонованого Ф. К. фон Савінії. При цьому не варто відмовлятися від елементів матеріалізації колізійного права (його націленості на матеріальний результат рішення по конкретній справі) та від одновекторного (*unilateral*) підходу до вирішення колізійного питання.

Нове оновлення кодифікації МПРП України має бути спрямовано на подальшу його «європеїзацію», що забезпечить ефективнішу взаємодію української правової системи з правовими системами світу і тим самим сприятиме розвитку міжнародних економічних та інших відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. №1. С. 27–41.
- [2] Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : постанова Каб. Міністру України від 17.07.2019 №650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>.
- [3] Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Вид. дім «АртЕк», 2020. 128 с.
- [4] Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06 2005 №.2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
- [5] Symeonides S. *Codifying Choice of Law Around the World: an International Comparative Analysis*. New York : Oxford University Press, 2014. 412 p.
- [6] Butler W. *Civil Code of Ukraine and Law of Ukraine on Private International Law*. London : Wildy, Simmonds & Hill Pub., 2011. 374 p.
- [7] *Encyclopedia of Private International Law. Four Volume* / Edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. London : Edward Elgar Publishing, 2017. 4034 p.
- [8] Dovgert A. The Codification of Private International Law in Ukraine. *Yearbook of Private International Law, 2005*. The Hague: Kluwer Law International, 2006. P. 131–159.
- [9] Dowgert A. Ukrainiskia kodyfikacja prawa prywatnego miedzynarodowego. *Kwartalnik prawa prywatnego*. 2008. Rok XVII, z.2. S. 349–384.
- [10] Довгерт А. С. Удосконалення колізійного регулювання та міжнародного цивільного процесу після реформи міжнародного приватного права 2005 року. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. №9. С. 146–152.
- [11] Довгерт А. С. Наука міжнародного приватного права в незалежній Україні (1991–2012 рр.). *Право України*. 2013. №7. С. 12–23.
- [12] Порівняльна таблиця до проекту Цивільного кодексу України (третє читання) від 8 липня 2000 р. Київ : Верховна Рада України, 2000. 477 с.
- [13] Гаазькі принципи вибору права у міжнародних комерційних договорах (2015). URL: <https://assets.hcch.net/docs/a3b1d0ac-4b81-4330-8716-ab1ea96de790.pdf>.
- [14] Цірат К/Г. Автономія волі сторін у Гаазьких принципах вибору права у міжнародних комерційних договорах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка/ Київ, 2018. 19 с.
- [15] Пояснювальна записка до проекту Цивільного кодексу України (третє читання) від 8 липня 2000 р.). Київ : Верховна Рада України, 2000. 8 с.
- [16] Federal Statute of 15 June 1978 on Private International Law. *Encyclopedia of Private International Law. Fourth Volume*. / Edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. London : Edward Elgar Publishing, 2017.

- [17] Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону / за ред. А. Довгєрта. Харків : Одіссеї, 2008. 352 с.
- [18] Venezuelan Act on Private International Law. *Encyclopedia of Private International Law. Fourth Volume* / Edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. London : Edward Elgar Publishing, 2017.
- [19] Louisiana Civil Code. *Encyclopedia of Private International Law. Fourth Volume* / Edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. London : Edward Elgar Publishing, 2017.
- [20] Кисіль В. І. Коментар статті 14. *Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону* / за ред. А. Довгєрта. Харків : ТОВ «Одіссеї», 2008. С. 107–108.
- [21] Цивільний кодекс України : проект від 25.08.1996. *Українське право*. 1996. № 2. С. 31–469.
- [22] Довгєрт А. С. Кодифікація міжнародного приватного права. *Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми*. Київ : Українська правнича фундація, 2001. С. 13–15.
- [23] Symeonides S. *Codifying Choice of Law Around the World: an International Comparative Analysis*. New York : Oxford University Press, 2014. С. 5–16.

REFERENCES

- [1] Dovgert, A. (2019) Recodification of the Civil Code of Ukraine: Driving Factors and Prerequisites for the Launch. *Pravo Ukrainy*, 1, 27–41.
- [2] Resolution of Cabinet of Ministers № 650 «On Formation of Working Group on Recodification (Renewal) Civil-law Legislation of Ukraine» (2019, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>.
- [3] *The Concept of Civil Code Renewal*. Kyiv: Vydavnychiy dim «ArtEk», 2020.
- [4] On Private International Law: Law of Ukraine (2005, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
- [5] Symeonides, S. (2014). *Codifying Choice of Law Around the World: an International Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press.
- [6] Butler, W. (2011). *Civil Code of Ukraine and Law of Ukraine on Private International Law*. London: Wildy, Simmonds & Hill Pub.
- [7] Basedow J., Rühl, G., Ferrari, F., & Asensio, P. (Ed.). (2017) *Encyclopedia of Private International Law. Four Volume*. London: Edward Elgar Publishing.
- [8] Dovgert, A. (2006). The Codification of Private International Law in Ukraine. *Yearbook of Private International Law, 2005*. The Hague: Kluwer Law International.
- [9] Dowgert, A. (2008). Ukrainskia kodyfikacja prawa prywatnego miedzynarodowego. *Kwartalnik prawa prywatnego*, XVII, 2, 349–384.
- [10] Dovgert, A. (2010). Improvement of Conflict of Laws Regulation and International Civil Procedure after Private International Law Reform in 2005. *Bulletin of the Ministry of Justice*, 9, 146–152.
- [11] Dovgert, A. (2013) The Science of Private International Law in Modern Ukraine. *Ukrainian Law*, 7, 12–23.
- [12] *Draft of the Civil Code of Ukraine of 8 July 2000: the Comparable Table for the Third Reading*. Kyiv: Verhovna Rada of Ukraine, 2000.
- [13] Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. Retrieved from <https://assets.hcch.net/docs/a3b1d0ac-4b81-4330-8716-ab1ea96de790.pdf>

- [14] Tsirat, K. (2018). *Party autonomy in the Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts* (Candidate thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine).
- [15] *Draft of the Civil Code of Ukraine of 8 July 2000: the Explanation Note to the Third Reading*. Kyiv: Verhovna Rada of Ukraine, 2000.
- [16] Federal Statute of 15 June 1978 on Private International Law. *Encyclopedia of Private International Law. Four Volume*, edited by Basedow J., Rühl G., Ferrari F. and Asensio P. London: Edward Elgar Publishing, 2017.
- [17] Dovgert, A. (Ed). (2008). *Private International Law. Scientific and Practical Commentary*. Kharkiv: Odissei.
- [18] Venezuelan Act on Private International Law. *Encyclopedia of Private International Law. Four Volume*. Basedow, J., Rühl, G., Ferrari, F., & Asensio. P. (Ed.). London: Edward Elgar Publishing, 2017.
- [19] Louisiana Civil Code. *Encyclopedia of Private International Law. Four Volume*. Basedow, J., Rühl, G., Ferrari, F., & Asensio. P. (Ed.). London: Edward Elgar Publishing, 2017.
- [20] Kysil, V. (2008). Commentary on Article 14. *Private International Law. Scientific and Practical Commentary*. Dovgert, A. (Ed.). Kharkiv: Odissei, 107–108.
- [21] Draft of the Civil Code of Ukraine of 25.08.1996 (1996) *Ukrainian Law*, 2, 31–469.
- [22] Dovgert, A. (2001). Codification of Private International Law. *Private International Law. Actual Problems*. Kyiv: Ukrainian Legal Foundation, 13–15.
- [23] Symeonides, S. (2014) *Codifying Choice of Law Around the World: an International Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press, 5–16.

Анатолій Степанович Довгерт

Доктор юридичних наук, професор

Член-кореспондент Національної академії правових наук України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Професор кафедри міжнародного приватного права

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

01601, вул. Володимирська 64/13, 1, Київ, Україна

Anatolii S. Dovgert

Doctor of Law, Professor

Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Professor Department of Private International Law

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv

01124, Kyiv, 60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Довгерт А. С. Основні напрями рекодифікації міжнародного приватного права в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. №3. С. 221–241.

Suggested Citation: Dovgert, A. S. (2023). Main ways of private international law recodification in Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(3), 221–241.

Стаття надійшла / Submitted: 15/08/2023

Доопрацьовано / Revised: 15/09/2023

Схвалено до друку / Accepted: 27/09/2023